

Karavaan van verbeelding ontwerpen in vrijetijdslandschappen

Verslag symposium
vrijdag 18 juni 2004

Tuinarchitectuurpark Makeblijde, Houten

Nirov Werkgroep Landschap

Karavaan van verbeelding ontwerpen in vrijetijdslandschappen

Verslag

Colofon

Dit verslag is een uitgave van het Nirov.
Postbus 30833
2500 GV Den Haag
nirov@nirov.nl
www.nirov.nl
tel. 070-302 8484
fax 070-361 7422

Het verslag is uitgekomen naar aanleiding van het symposium 'Karavaan van verbeelding: ontwerpen in vrijetijdslandschappen' georganiseerd door de Nirov Werkgroep Landschap op 18 juni 2004.
Het verslag is opgesteld door Marijn Peperkamp, Groenvoer Journalistiek.

Werkgroep Landschap

Marlies Brinkhuijsen, Alterra, Wageningen (begeleider Rottemeren)
Michael van Buuren, RIZA, Lelystad (begeleider Maurik)
Michiel van Dongen, ministerie van VROM, Den Haag (begeleider Maastricht)
Hans van Engen, gemeente Breda (begeleider Biesbosch, Hilpolders)
Harma Horlings, H+N+S landschapsarchitecten, Utrecht (begeleider Hunebedden)
Leo Pols, Ruimtelijk Planbureau, Den Haag
Frank Stroeken, Royal Haskoning, Utrecht (begeleider Goeree-Overflakkee)
Berno Strootman, Strootman Landschapsarchitecten, Amsterdam
Martijn Vos, Nirov, Den Haag

Met dank aan

Gemeente Maastricht
Werkgroep Hunebedden
BV Recreatiemaatschappij Rivierenland
Gemeente Rotterdam, dS+V
Deltanatuur
Royal Haskoning
Alterra onderzoeksprogramma Groene Metropolen

Voor meer informatie over de Nirov Werkgroep Landschap kunt u contact opnemen met Martijn Vos, telefoon 070-3028411, e-mail vos@nirov.nl

Foto: Marlies Brinkhuijsen

©2004, Nirov

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op andere wijze dan ook, zonder voorgaande schriftelijke toestemming van het Nirov.

Inhoudsopgave	Pagina
Belevissen en groene ruimte <i>Marlies Brinkhuijsen, Werkgroep Landschap, Alterra</i>	1
Cultuurhistorie <i>Harma Horlings, Werkgroep Landschap, H+N+S landschapsarchitecten</i>	1
Hunebedden <i>Karen de Groot</i>	1
Het Lanakerveld <i>Marnix Tavenier, MXT Landschapsarchitectuur</i> <i>Catherine Visser, DAF Architecten</i> <i>Jan Ensing, DCMR</i>	2
Reflectie <i>Erik de Jong, Bard Graduate College New York City, VS</i>	2
Recreatie <i>Marlies Brinkhuijsen, Werkgroep Landschap, Alterra</i>	3
Het Eiland van Maurik <i>Henk de Wit</i>	3
De Rottemeren 'De Rotte onder druk' <i>Leo Pols, Werkgroep Landschap, RPB</i>	3
Reflectie <i>Jaap Lengkeek, WUR</i>	4
Natuur <i>Frank Stroeken, Werkgroep Landschap, Royal Haskoning</i>	4
Goeree-Overflakkee 'Voetballen op de plaat' <i>Peter van Assche, Bureau SLA & Patricia van Herpen, P2 Landschapsarchitecten</i>	5
De Kleine Hilpolders <i>Tom Frantzen, Tom Frantzen Architect</i>	5
Reflectie <i>Henny van der Windt, RU Groningen</i>	6

Bijlagen

- Opdrachtgevers en ontwerpteams
- Deelnemerslijst

Karavaan van verbeelding

ontwerpen in vrijetijdslandschappen

Belevenissen en groene ruimte

Marlies Brinkhuijsen, Werkgroep Landschap, Alterra

“De Werkgroep Landschap nodigt u uit om mee te gaan met de karavaan der verbeelding. Vroeger probeerden we ongeluk te voorkomen, tegenwoordig zijn we op een speurtocht naar ‘het goede leven’. We proberen zelf ons geluk vorm te geven. Daarom zoeken we belevenissen en verhalen die je identiteit vormen en moet onze vrije tijd uniek zijn.

We onderscheiden vier domeinen van belevenissen: amusement, leren, esthetiek en ontsnapping. Onze vrijetijdsbesteding moet deze vier domeinen beslaan. Dit vraagt van ontwerpers dat zij de ruimte vorm en betekenis geven. Hierbij is er een spanningsveld tussen imago en identiteit. En wie vertelt het verhaal van de ruimte? Worden we geregisseerd of geven we zelf invulling door onze verbeelding te gebruiken? En welk verhaal wordt verteld? De karavaan wilde onderzoeken landschapsontwerpen veranderen als de belevenis het uitgangspunt vormt.”

Cultuurhistorie

Harma Horlings Werkgroep Landschap, H+N+S landschapsarchitecten

De laatste jaren vindt een herwaardering van het verleden plaats. Deze leidt tot nieuwe historische interpretaties en daarmee tot een zoektocht naar herinrichting, geïnspireerd door de geschiedenis. Horlings ziet hierbij het dilemma van authenticiteit tegenover illusie: wanneer is iets authentiek? En wie bepaalt dat? Met dit dilemma zijn twee teams aan de slag gegaan.

Het eerste team kreeg de opdracht een landschap rondom twee hunebedden, de D27 en de D8, te ontwerpen. De hunebedden zijn niet langer hét icoon van de vaderlandse geschiedenis. Ze hebben tegenwoordig een oubollig en stoffig imago en bieden geen bijzondere belevenis. Horlings: “Drenthe heeft een hoog ‘niks aan de hand’ gehalte, maar misschien kunnen de hunebedden daar wat drama aan toevoegen?”

De tweede opdracht betrof het Lanakerveld, een open gebied ten noorden van Maastricht. In het landschap is het gebruik door de eeuwen heen nog steeds leesbaar: het is één van de eerste ontginningsgebieden in Nederland. Recente ontwikkelingen om het gebied heen, met name de stadsuitbreidingen, vragen om een nieuwe impuls. Horlings: “Welke rol en betekenis krijgt de cultuurhistorie van het gebied?”

Hunebedden

Kristof van Assche, Dorien Brunt, Karen de Groot, Marlies Schot en Ronald Buiting, Harma Horlings (werkgroep landschap)

“Hunebedden hebben geen naam, maar een nummer.” De D27 ligt naast het nieuwe hunebeddenmuseum in aanbouw. De vraag is hoe deze te verbinden; nu liggen ze eigenlijk los van elkaar. De Groot: “De hunebedden stellen ons voor een dilemma. Het museum wil dat het hunebed een belangrijke attractie wordt, maar tegelijkertijd kijken ze met afschuw naar klimmende kinderen die deze eeuwenoude grafmonumenten respectloos schenden. Het museum wil dat de hunebedden een sacrale sfeer uitademen. Het Drents Landschap, onze andere opdrachtgever, vindt dat klimmen juist leuk, dat is dé ultieme beleving van een hunebed.” Het andere hunebed, de D8, is een klein, onooglijk hunebed op een unieke plek in het Kniphorstbos, waar het opgaat in het landschap. Dit hele bos ligt vol met onopvallende restanten van het verre verleden.

“Eigenlijk wil iedereen andere dingen met de hunebedden. Ze moeten een mystieke ervaring bieden, hebben een educatieve functie én moeten een sacrale sfeer uitademen. Ook moeten ze rust en stilte bieden én ‘archeologisch correct’ zijn”, volgens De Groot.

“Daardoor hebben ze zo’n zwaar beladen programma dat geen een van de aspecten goed uit de verf komt. Maar er zijn 52 hunebedden, genoeg ruimte dus voor een rijkdom aan verhalen, geschiedenissen en belevenissen. Je kunt een aantal hunebedden weer bedekken, terug naar de toestand van vroeger. Als deze ‘verborgen hunebedden’ dan ook van de kaarten en de bordjes verdwijnen, krijgen ze een sfeer van mystiek. Ook zijn er ‘dagelijkse hunebedden’, die nonchalant, half verstopt in het bos of op een plein liggen. Dan zijn er de ‘geënceneerde hunebedden’. Deze kun je een verhaal laten vertellen over het landschap en de geschiedenis. Als laatste zijn er de ‘verdwenen hunebedden’. Die zijn leuk voor excursies: op zoek naar het verdwenen hunebed.” Het ontwerpteam wil van de D27 en de D8 geënceneerde hunebedden maken.

“De D27 ligt zo dichtbij het museum, dat het deel uit moet maken van het museumplein. Dat betekent het einde van de rust en de sacraliteit, maar dat kan met een ander hunebed in de omgeving. We willen een terras aan het hunebed. Het hunebed zelf komt op een ‘presenteerblaadje’. Daardoor is hij wel aantrekkelijk, maar hebben bezoekers toch de neiging afstand te houden. Uit de stenen hoor je gefluisterde verhalen over vroeger.

Het Kniphorstbos brengen we terug naar de oude staat, dus meer open loofbos. Het hunebed en de grafheuvel krijgen natuurlijke accenten, bijvoorbeeld blauwe bloemen op de grafheuvel. Een andere mogelijkheid is om het hunebed te ommuren of in een doorzichtige doos te zetten. Daardoor worden mensen gedwongen (anders) naar het hunebed te kijken. Misschien krijgen de hunebedden zo meer betekenis en zelfs een naam?”

Het Lanakerveld

Jan Ensing, Marnix Tavenier, Ester van de Wiel en Catherine Visser, Michiel van Dongen (werkgroep landschap)

Het Lanakerveld dwingt het volgens Tavenier af om te lopen. “Het beeld van de horizon verdwijnt en je ervaart intieme landschappen. Het is ook een gebied van strijd.” Visser noemt deze cultuurhistorische realiteit ‘het bombardement’. “Tot 1848 was het gebied Belgisch,” vertelt ze. “De ellende begon toen het Nederlands werd. Het Albertkanaal verdubbelde de grens, België keerde het gebied de rug toe. Nu is het omgeven door Maastrichtse stadsuitbreidingen, een Belgisch bedrijventerrein, een tien meter hoge afgraving, een potentiële woningbouwlocatie en enkele groengebieden. Wat over blijft is een slagveld tussen Nederland en België, een landschap zonder programma. Het Lanakerveld is een kom die het mogelijk maakt om leegte te ervaren. Straks zal dit verdwijnen door woningbouw, maar die illusie willen we in stand houden door verdieping en verhoging.”

Ensing vervolgt: “In dit gebied is de vrije beleving heel belangrijk, regie is daarmee tegenstrijdig. Eigenlijk wilden wij daarom helemaal niets doen. En alhoewel we erg genoten hebben, is het gebied helemaal niet belangrijk genoeg om behouden te blijven. Maar de gemeente en de bewoners hebben ons verleid om toch iets te doen. Dus hebben we een illusie gemaakt, maar wel een heel authentieke.”

Reflectie

Erik de Jong, Bard Graduate College New York City, VS

“Alle groepen hebben veel werk gemaakt van het ‘lezen van het landschap’. De manier waarop deze plekken zijn gelezen, is heel waardevol. Een dialoog tussen verschillende disciplines lijkt hiervoor een noodzakelijke voorwaarde te zijn. Vroeger was het heel normaal dat kunstenaars en theatermakers betrokken werden bij landschapsarchitectuur; in de twintigste eeuw is de interdisciplinariteit verloren gegaan. De cultuurgeschiedenis van een landschap zoeken is dus ook een zoektocht naar de cultuurgeschiedenis van het vak. Dit vraagt om landschapsarchitecten die praktische oplossingen combineren met theoretisch-filosofische bagage en een kritische houding ten opzichte van vrijetijdslandschappen.”

Volgens De Jong is er in Drenthe, waar hij zelf een deel van het jaar woont, al genoeg drama. Zo is er de spanning van het vinden van verborgen hunebedden. Of de Drentse geschiedenis van de veengebieden, de armoede en de legende van Ellert en Brammert. Zij zouden elkaar hebben bekogeld met hunebeddenstenen. “Allemaal drama.”

Zelf zou hij er geen voorstander van zijn om hunebedden te laten verdwijnen. “Er zijn er al genoeg die nauwelijks worden bezocht. Dat zijn de verborgen hunebedden.” Ook het verpakken van hunebedden acht hij niet haalbaar. “Het is vanwege de archeologische waarde niet uitvoerbaar en waarschijnlijk te kunstzinnig voor Drenthe. Natuurlijke accenten zijn wel een leuk idee.”

Het lezen van het Lanakerveld vindt De Jong heel zorgvuldig gedaan. “De beleving is niet alleen positief, het landschap kent ook zware littekens. Deze horen erbij, dat is educatief.”

Recreatie

Marlies Brinkhuijsen, Werkgroep Landschap, Alterra

“De recreatiegebieden waar we het hier over hebben, zijn vaak in de jaren zestig en zeventig aangelegd en in de jaren tachtig geprivatiseerd en gecommmercialiseerd. Maar wat is nu eigenlijk hun imago? Bij het rivierengebied hebben we een beeld van steenfabrieken, dijken en traag varende boten. Maar op het Eiland van Maurik zie je hekken, speedboten en veel verbods- en gebodsborden. Het ontwerpteam kreeg de opdracht het eiland een nieuw imago te geven.

De Rottemeren zijn één van de drie regioparken rondom Rotterdam. In het park worden steeds meer recreanten verwacht, dus de toegankelijkheid en de samenhang moet beter.”

Het Eiland van Maurik

Robbert de Koning, Barbara Speleers, Henk de Wit en Harrie Wolters, Michael van Buuren (werkgroep landschap)

Het Eiland van Maurik heeft nu vooral een regionale functie als recreatiegebied. Als je daar bovenuit wilt stijgen, moet het gebied een nieuw imago krijgen. “Uniek voor het Eiland van Maurik is de eilandbeleving”, zegt De Wit. “Daarnaast is het een mooie plek om de geschiedenis beleefbaar te maken. Dus we zijn op zoek gegaan naar een ontstaansmythe. Daarvoor hebben we de rijke geschiedenis van het landschap gebruikt. Er was een Romeins kasteel op het eiland, de Noormannen hadden een vestiging in Wijk bij Duurstede. Boeren, steenfabrikanten en zandwinners vonden er hun brood.

Het kan twee kanten op met het eiland: ‘Het Eiland van Maurik’ of ‘Het Eiland bij Maurik’. Als ‘Eiland bij Maurik’ heeft het nationaal belang. We wilden er geen pretpark van maken, maar het eiland een verhaal geven waar ondernemers hun identiteit aan ontlenuen. De Romeinen (Asterix en Obelix) spreken tot de verbeelding, dit thema leent zich goed als identiteit voor de ondernemers en het hele eiland. Het pannenkoekenhuis bijvoorbeeld kan Romeinse pannenkoeken verkopen.

Op het Eiland bij Maurik staat de eilandbeleving centraal. Bezoekers pakken de boot bij Wijk bij Duurstede en varen in een Romeins galjoen de rivier op. Het eiland zelf is autovrij. De recreatie heeft een hoge intensiteit dicht bij de rivier, in de rivierarm is er ruimte voor waterskiën en jetski’s. De paden zijn onverhard en meer landinwaarts wordt de natuur steeds ruiger.

Het Eiland van Maurik heeft veel meer een relatie met het dorp Maurik, dat toeristen eigenlijk alleen gedooft. Er loopt een recreatieve as van het dorp naar het eiland, waardoor ‘wonen aan het water’ mogelijk wordt. Het eiland heeft dan veel meer een regionale functie.”

De Rottemeren ‘De Rotte onder druk’

Florian Boer, Richard Colombijn, Vincent Kuypers en Leo Pols, Marlies Brinkhuijsen (werkgroep landschap)

Pols: "Het probleem met regiopark Rottemeren is dat het eigenlijk nauwelijks bestaat. Sommige stukken van het gebied zijn omgeven door snelwegen en kassen. Er is weinig natuur, veel landbouw en het gebied is omgeven door stedelijke bebouwing.

Het gebied ligt tussen twee grote droogmakerijen, waardoor de Rotte de achterkant van de ontginningslijnen is. Het Rottegebied staat onder druk. Als je niets doet, blijft er niets anders over dan een paar Rottemeren. Dit is dan ook ons uitgangspunt.

De Rotte was de inspiratie voor een generatie parken die de tijdgeest weerspiegelen. Nu is het een leuke fietsroute, maar als ruimtelijke drager is de rivier te licht. Het geheel is niet meer dan de som der delen. Daarom moeten de grenzen worden opgerekt. Het gebied vraagt om duidelijke grenzen, dat zijn de ontginningslinten. Daarnaast willen we het gebied zoneren. Er komen groene lanen door het kassengebied heen, een romantische parkzone aan de Rotte, de Rotte zelf, en vervolgens een 'leegte'. De weg komt parallel aan het ontginningslint.

Via de metafoor van het vliegwiel, kwamen we op de 'distri-riem', die de motor van een auto aandrijft. Deze inspireerde ons tot de aanleg van de Rottering, de aandrijver van het Rottegebied. De ring zorgt voor interne ontsluiting en verbindt de ruimte en de betrokken partijen. Maar de Rottering is niet alleen functioneel. Hij staat voor de verschillende manieren om door het landschap te gaan, wandelend, fietsend, roeiend of met de auto. Zelf zijn we ook gaan toeren door het gebied, om de kansen en beperkingen op te sporen.

Om het gebied optimaal te beleven vanuit de auto, zou je steigers aan het water kunnen bouwen, zodat je je auto kunt parkeren in het riet. Je kunt veilige en 'verboden voor bange mensen' plekken aanleggen. Op de skibult willen we een reuzenrad, die deels ondergronds gaat. Het gebied heeft een aanjager nodig die blijft draaien, zoals een distri-riem."

Reflectie

Jaap Lengkeek, WUR

"Recreatiegebieden hebben altijd iets engs," zegt Lengkeek. "Recreanten zijn we niet zelf, dat zijn rare mensen die rare dingen doen in rare kleren. Het is voor landschapsarchitecten lang moeilijk geweest om het woord recreatiegebied uit hun strot te krijgen. Het woord vrijetijdslandschap laat zien dat het iets is van ons allemaal. Alleen daarom al zijn deze pogingen fantastisch.

Bij het ontwerp voor het Eiland van Maurik zag ik een geforceerde poging om samenhang te creëren, maar waarom eigenlijk? Wees blij dat het een eiland is! Bij de Rottemeren miste ik het historisch besef. Dit is namelijk één van de allereerste recreatiegebieden in Nederland.

Om het gebied te ondersteunen koos het ontwerpsteam voor het Eiland Van Maurik voor een verhaal. Bij de Rottemeren koos het team juist voor een conceptuele ondersteuning. Ik vind dat allebei de teams op een verkeerd spoor zitten. Waarom een mythe creëren voor een eiland dat maar één ding ontbeert, namelijk esthetiek? Doe daar wat aan. Nu is de belangrijkste functie van het eiland het bieden van accommodatie, het eiland dient om er vandaan te gaan.

Het ontwerpsteam van de Rottemeren gebruikte prachtige metaforen en een spannend verschil in tempo, maar het narratieve ontbreekt volledig. Maar waarom zou je niet juist de historie van het gebied gebruiken?"

Natuur

Frank Stroeken, Werkgroep Landschap, Royal Haskoning

"Hoe rijk kan de beleving van de natuur zijn?", is de vraag die Stroeken de ontwerpteams binnen het thema natuur stelt. En is er hierbij plaats voor esthetiek, amusement, educatie en ontsnapping?

De eerste casus is de noordrand van Goeree-Overflakkee, waar sprake is van meer intensieve recreatie. Het is een gebied waar de nodige veranderingen op komst zijn. Door het 'kierbesluit' zal er zeewater in de Haringvliet komen. Ook zijn er plannen voor grootschalige natuurontwikkeling.

De Kleine Hilpolders zijn de andere casus. Wat te doen met de rand van de Biesbosch, waar de mensen van ver komen met hooggespannen en waarschijnlijk heel diverse verwachtingen? Het moet een plek worden waar de dynamiek van water en vertier samengaat met de natuur. Stroeken: "De natuur als culturele en recreatieve uitdaging."

Goeree-Overflakkee 'Voetballen op de plaat'

Peter van Assche, Gertjan Elzinga, Patricia van Herpen, en Klaas Jan Wardenaar, Frank Stroeken (werkgroep landschap)

"Op Goeree verkopen ze ansichtkaarten waarop de suggestie wordt gewekt dat er heel veel gebeurt," vertelt Van Assche. "Maar in werkelijkheid is het er leeg en oersaai. Als mensen ons vroegen 'Wat vindt je ervan?' was onze eerste reactie 'Waarvan?'. Als je zei 'Saai', keken mensen je aan met een blik van 'goed hè?'. Maar ik ben die saaiheid gaan waarderen."

Het ontwerpteam is met Overflakkee 'in therapie' gegaan, om de ANGST te lijf te gaan. Van Assche: "De watersnoodramp heeft hier flink huisgehouden, dus hadden mensen tot 1970 laarzen en een boodschappentas achter de deur staan om altijd snel weg te kunnen. Daarnaast zijn ze ook nog zeer godvruchtig." Volgens het team zijn de bewoners bang voor verlies van zeggenschap, openheid en te veel recreatie.

Momenteel koopt Deltanatuur grond aan voor natuurontwikkeling aan de noordrand van Goeree-Overflakkee. Door de angst voor een ecologisch pretpark is het ontwerp nu een ecologisch compromis. Dus moet het, volgens het ontwerpteam, stoerder en steviger. 'VREUGDE' is het motto. Van Assche: "Eigenlijk zijn de mensen daar heel tevreden. Jongeren gaan weg, maar veel van hen niet voor lang en na veertig jaar is iedereen weer terug. Vreugde is rust en ruimte, maar vreugde is vooral voetballen op de plaat. Door de Haringvliet is dat niet meer mogelijk, dus de terugkeer van natte natuur is een vreugde. Vreugde is ook dat het een vergeten stukje Nederland is, waar rust en sublieme saaiheid heersen."

De therapie gaat van angst naar vreugde naar 'BELOFTE'. Van Assche: "Wat nodig is, is trots. Dus de nieuwe natuur moet groots en degelijk zijn." Van Herpen presenteert de ideeën van het team. "Vroeger lagen de dorpen aan de kust, nu zijn ze door een havenkanaal verbonden met het water. Dat is een kracht, waarmee je allure kunt realiseren. We willen dat Deltanatuur weer de overgang wordt van het dorp naar het water. Door de kier ontstaat de noodzaak om een kanaal te graven om verzilting tegen te gaan. Dit moet worden gebruikt als een kans om dorpen aan het water te creëren. Daardoor is meteen ook veel meer natuurwaarde mogelijk. De regenlaarzen hoeven dan niet meer achter de deur te staan voor onheil, maar om te struinen op de plaat."

De Kleine Hilpolders

Tom van de Broek, Tom Frantzen, Hubert von Heijden en Wenda Stoffel, Hans van Engen (werkgroep landschap)

"Een folder van de Biesbosch, met een foto van een spelend kind op de voorkant en de titel 'Stilstand is achteruitgang, laat de Biesbosch bewegen', laat zien wat de Biesbosch *niet* is", zegt Frantzen. "Door de Deltawerken is er geen getijdebeweging meer, en spelende kinderen zijn er al helemaal niet. Doordat de Biesbosch een snel veranderend gebied is, ligt het vol met resten cultuur. We kwamen bijvoorbeeld langs een vogelobservatiehut, met een groot hek ervoor, een betegeld pad ernaar toe en een brievenbus. Ook is de Biesbosch geen gebied om te wandelen, want dan zie je het niet. Wij zijn anderhalve dag op pad geweest, maar toen hadden we volgens onze ecologe nog steeds de échte Biesbosch niet beleefd. Wanneer beleef je die dan wel? Je hebt er sowieso minstens zes uur voor nodig en verschillende soorten voertuigen. Met andere woorden, het is bijna niet te doen."

De Biesbosch dient vooral ter ontsnapping. De andere belevingsdomeinen, esthetiek, educatie en amusement, zijn onvoldoende aanwezig. Het water in de Biesbosch is uniek, dus daarop moet het gebied zich profileren. Wij stellen ons een *'boat & breakfast'* voor.

Op de boot slaap je en dan dropt deze je in het gebied, vanwaar je dan weer een eind kunt lopen. Later pikt de boot je weer op. Of een Biesbosbusboot, waar je op en af kunt stappen. Je zou ruige routes moeten kunnen trekken, per kano en lopend, maar dan wel met luxe logies. Er kunnen een bevertuin en een getijdenroute worden aangelegd. Ook heeft het gebied behoefte aan meer recreatiedoelen, zoals cafés en restaurants. Het contrast tussen cultuur en natuur moet groter, zodat je in de natuur ook écht in de natuur bent.”

Reflectie

Henny van der Windt, RU Groningen

Van der Windt was verbaasd over de uitnodiging om te praten over de relatie tussen vrijetijdslandschap en natuur. “Ik dacht: Wat gaan ze nu weer doen?”

“In beide gebieden zie je pogingen om natuur en recreatie op elkaar af te stemmen. Recreatie is nodig voor de natuur, maar het is eigenlijk een koekoeksjong. Daardoor is er vaak een gebrek aan verbinding tussen natuur en recreatie.

Ontwerpers moeten niet alleen rekening houden met het verleden, maar ook met de toekomst. Door individualisering, economisering en globalisering zal de interesse voor de natuur verminderen. Versnelling zal invloed hebben op de maatschappij en veel natuur is juist heel traag. Als tegenbeweging zie je het terugverlangen naar vroeger.

In het ontwerp voor Goeree miste ik de geschiedenis van de landbouw in het gebied. Door de geschiedenis van de bewoners van het gebied te betrekken bij natuurontwikkeling kun je juist bijdragen aan een gevoel van trots. Het team van de Biesbosch had duidelijker moeten maken waarom die natuur zo bijzonder is.”

Bijlagen

Opdrachtgevers en ontwerpteams

Hunebedden

Opdrachtgever: Werkgroep Hunebedden (Alexandra Mars)

Team: Kristof van Assche, Dorien Brunt, Karen de Groot, Marlies Schot en Ronald Buiting, Harna Horlings (werkgroep landschap)

Het Lanakerveld

Opdrachtgever: gemeente Maastricht (Saskia Hendricks)

Team: Jan Ensing, Marnix Tavenier, Ester van de Wiel en Catherine Visser, Michiel van Dongen (werkgroep landschap)

Het Eiland van Maurik

Opdrachtgever: B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied, Kerk-Avezaath (Jos Rademakers)

Team: Robbert de Koning, Barbara Speleers, Henk de Wit en Harrie Wolters, Michael van Buuren (werkgroep landschap)

Rottemeren

Opdrachtgever: Gemeente Rotterdam, dS+V (Sander Klaassen)

Team: Florian Boer, Richard Colombijn, Vincent Kuypers en Leo Pols, Marlies Brinkhuijsen (werkgroep landschap)

Noordrand van Goeree

Opdrachtgever: Deltanatuur (Willie Cornelissen)

Team: Peter van Assche, Gertjan Elzinga, Patricia van Herpen, en Klaas Jan Wardenaar, Frank Stroeken (werkgroep landschap)

Kleine Hilpolders

Opdrachtgever: Deltanatuur (Wouter den Hengst)

Team: Tom van de Broek, Tom Frantzen, Hubert von Heijden en Wenda Stoffel, Hans van Engen (werkgroep landschap)

deelnemerslijst
symposium Karavaan van verbeelding
ontwerpen in vrijetijdslandschappen

vrijdag 18 juni 2004
Nirov Werkgroep Landschap

Voorzitter

Bernard Colenbrander Ministerie van OC en W Den Haag

Sprekers

Erik de Jong Bard Graduate College, NY City Haarlem
Jaap Lengkeek WUR Wageningen Ruimtelijke Planvorming Wageningen
Henny van der Windt Rijksuniversiteit Groningen Haren

Deelnemers

Naam	Organisatie	Plaats
S. den Adel	GZH	Schiedam
A. van Alphen	ISGO	Middelharnis
mw. C.H.J. Ammerlaan		Rotterdam
W. Cornelissen	Ministerie van LNV	Den Haag
F. van Engelen	Hogeschool Larenstein	Velp
mw. K.J.M. de Feijter	Stichting Natuur en Milieu	Utrecht
mw. drs. T.J. Fonds	RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.	Amsterdam
M. Goossen	Alterra	Wageningen
mw. M. Groen		Rotterdam
F.J.M. Harbers	HSRO	Afferden (Gld.)
mw. S. Hendricks	Gemeente Maastricht	Maastricht
W. den Hengst	Deltanatuur	Rotterdam
mw. M. Hillege	gemeente Utrecht, DSO	Utrecht
mw. L.C.M. van den Hoek		Eindhoven
G.J. Jobse		Zierikzee
E.C. Jonkergouw	B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied	Tiel
S. Klaassen	dS+V Rotterdam	Rotterdam
ing. M.R.A. Lafaille		Tiel
mw. E. van Leeuwen	Blauwe Kamer	Wageningen
mw. A.M. Lodder	Gemeente Haarlemmermeer	Hoofddorp
mw. A. Mars	Archis	Amersfoort
mw. L. van der Merwe		Nieuw-Buinen
mw. E. Peper	Enno Zuidema Stedebouw bv	Rotterdam
C.J. Poland	Poland Development BV	Oosterhout (NB)
mw. T. Poppelaars	R.O.B. Monumenten	Amersfoort
J. Rademakers	Jos Rademakers Ecologie en Ontwikkeling	Maarn
A. Rodenburg	Ministerie van VROM	Den Haag
E. Rumpff	GZH	Schiedam
mw. M.L.N. Senden		Eindhoven

Naam	Organisatie	Plaats
P.H.G. Smits	B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied	Tiel
B. Strootman	Strootman Landschapsarchitecten	Amsterdam
G.J. Sytsema	Gemeente Zevenhuizen-Moerkapelle	Zevenhuizen
G.J.W. den Toom	Stadsregio Rotterdam	Rotterdam
M. Veldkamp	Dienst Landelijk Gebied-West	Haarlem
J.C. van Vliet	Mourik Groot-Ammers B.V.	Groot-Ammers
G. Wagemakers	HSRO	Afferden (Gld.)

Deelnemers cases

Lanakerveld bij Maastricht

Jan Ensing	DCMR	Schiedam
Marnix Tavenier	MXT Landschapsarchitectuur	Haarlem
Catherine Visser	DAF architecten	Rotterdam
Ester van de Wiel	Ester van de Wiel Ontwerpen	Rotterdam
Michiel van Dongen	VROM DG Ruimte (werkgroep landschap)	Den Haag

Hunebedden in Drenthe

Kristof van Assche	Alterra	Wageningen
Dorien Brunt	Departement Omgevingswetenschappen	Wageningen
Ronald Buiting	Buiting Bosontwikkeling	De Steeg
Karen de Groot	landschapsarchitect	Amsterdam
Marlies Schot		Groningen
Harma Horlings	H+N+S landschapsarchitecten (werkgroep landschap)	Utrecht

Regiopark Rottemeren bij Rotterdam

Florian Boer	Scape	Rotterdam
Richard Colombijn	VHP	Rotterdam
Vincent Kuypers	Alterra	Wageningen
Leo Pols	RPB	Den Haag
Marlies Brinkhuijsen	Alterra (werkgroep landschap)	Wageningen

Eiland van Maurik

Robbert de Koning	Robbert de Koning Landschapsarchitect BNT	Oosterbeek
Barbara Speleers	ROB	Amersfoort
Henk de Wit	Royal Haskoning	Utrecht
Harrie Wolters	Adviesbureau De Ammoniet	Zuidlaren
Michael van Buuren	RIZA (werkgroep landschap)	Lelystad

Noordrand van Goeree-Overflakkee

Peter van Assche	Bureau SLA	Amsterdam
Gertjan Elzinga	ARCADIS	Assen
Patricia van Herpen	P2 Landschapsarchitecten	Amsterdam
Klaas Jan Wardenaar	Vista	Amsterdam
Frank Stroeken	Royal Haskoning (werkgroep landschap)	Utrecht

Kleine Hilpolders (Biesbosch)

Tom van de Broek	Royal Haskoning	Rotterdam
Tom Frantzen	Tom Frantzen Architect	Amsterdam
Hubert von Heijden	(Von Heijden & Verre, Nuenen) deelname vanuit NHTV	Breda
Wenda Stoffel	Wenda Stoffel Landschapsarchitect	Overveen
Hans van Engen	Gemeente Breda (werkgroep landschap)	

Nirov-organisatie

Martijn Vos	Nirov, secretaris werkgroep landschap	Den Haag
Marlies Nieuwenhuizen	Nirov, ondersteuning	Den Haag